

«Σύγχρονοι εγκληματολογικοί προβληματισμοί υπό τη σκιά της πανδημίας»

Βίκυ Βλάχου

Επίκουρη Καθηγήτρια Εγκληματολογίας,
Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Εισαγωγή

Η έλευση της πανδημίας του νέου κορωνοϊού και συγκεκριμένα του Covid-19 σε μία εποχή κατά την οποία επικρατούσε η αίσθηση του απόλυτου ελέγχου της καθημερινότητας, των επιμέρους εκφάνσεών της και των γενικότερων εξελίξεων σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, έμελλε αφενός να ανατρέψει την ανωτέρω ψευδαίσθηση και αφετέρου να θέσει τις κοινωνίες ενώπιον σημαντικών διλημάτων και τα άτομα ενώπιον συναισθηματικά φορτισμένων επιλογών, που αναπόφευκτα επηρέαζαν την ορθότητα της κρίσης τους, υποδαύλιζαν κάθε ανάγκη κοινωνικότητας και αναδείκνυαν με τον πλέον άκομψο τρόπο την βαρύτητα των επιλογών τους. Οι κοινωνίες βρέθηκαν ουσιαστικά απροετοίμαστες να διαχειριστούν την έκταση και τη βαρύτητα του προβλήματος που κόμιζε η εμφάνιση της πανδημίας (υγειονομική κρίση) γενικά στον πλανήτη, αλλά και ειδικότερα σε επιμέρους τομείς, όπως τα συστήματα υγείας, την πρόνοια, την εργασία και την εκπαίδευση.

Το άρθρο εστιάζει στην ανάδειξη σύγχρονων προβληματισμών, οι οποίοι απορρέουν από κοινωνικά φαινόμενα όπως το έγκλημα, τις διαστάσεις και τον τρόπο διαχείρισης και αντιμετώπισής του κατά την εποχή της πανδημίας του Covid-19. Η συσχέτιση των επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης με συγκεκριμένες εκφάνσεις του εγκληματικού φαινομένου και με ειδικότερες όψεις και πρωτοβουλίες αντιμετώπισής του σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο συνιστά την απαρχή ενός γόνιμου επιστημονικού διαλόγου παρουσία της κοινωνίας, στην οποία και απευθύνεται. Η αξιοποίηση των νέων δεδομένων που εισήγαγε η πανδημία στους επιμέρους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας θα συμβάλει αναμφισβήτητα στην ενίσχυση του διαλόγου μεταξύ των επιστημόνων, αλλά και στην ενεργοποίηση της συμμετοχής του κοινού σε ζητήματα που άπτονται της αντιμετώπισης του εγκλήματος και ειδικότερα της πρόληψης, όπως επιτάσσουν οι συγκυρίες και υπαγορεύουν η επιστημονική κοινότητα και οι διεθνείς πρωτοβουλίες.¹

1. Βλέπε ενδεικτικά τη σχετική Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης, Council of Europe (1983), *Participation of the public in crime policy*, Strasbourg. Επίσης Α. Τσήτσουρα (1988), «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, 1, σελ. 35 κ.ε., Αλεξιάδης Σ. (2011), *Εγκληματολογία*, Εκδόσεις Σάκκουκλα, Αθήνα.

Το αποτύπωμα της πανδημίας στην κοινωνία

Η έλευση της πανδημίας του κορωνοϊού και η ταχύτατη εξάπλωσή της είχε ως αποτέλεσμα αλυσιδωτές αντιδράσεις από την πλευρά των χωρών, προς την κατεύθυνση της λήψης αυστηρών μέτρων για τον περιορισμό των σχετικών επιπτώσεων σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Οι χώρες, διεθνώς, υιοθέτησαν και εφάρμοσαν μέτρα καραντίνας με προφανείς προεκτάσεις στην οικονομική και την επαγγελματική δραστηριότητα, οι οποίες σε συνδυασμό με τις γενικότερες συνέπειες της πανδημίας άλλαξαν, όπως θα παρουσιασθεί παρακάτω, τα δεδομένα σε αρκετά πεδία, συμπεριλαμβανομένου του εγκλήματος, επιτάχυναν μεταρρυθμίσεις, οι οποίες δύσκολα θα υλοποιούνταν υπό διαφορετικές συνθήκες και ανέδειξαν στο προσκήνιο ήδη υπάρχοντα προβλήματα που θα έπρεπε άμεσα να οδεύουν προς την επίλυσή τους.

Πιο συγκεκριμένα, η προάσπιση της *ασφάλειας* σε επίπεδο υγείας κυριαρχεί της ελεύθερης διακίνησης των πολιτών, με το φόβο του «άλλου» να ενισχύεται και να συνδέεται με την έννοια της υπερβάλλουσας απειλής, που ελλοχεύει σε επίπεδο διαπροσωπικών επαφών και κοινωνικών γειτνιασέων. Η *τηλεργασία* προτάθηκε και υλοποιήθηκε ως η πλέον αποδοτική λύση, προκειμένου να αποφευχθεί η μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση και ο συγχρωτισμός στους εργασιακούς χώρους. Ωστόσο, ως λύση δεν ήταν άμοιρη συνεπειών, καθόσον συνδέθηκε με προφανείς εξελίξεις, όπως την απουσία κοινωνικών επαφών εκ του σύνεγγυς και την περιορισμένη κυκλοφορία των πολιτών εντός των αστικών κέντρων, οι οποίες είχαν σαφείς προεκτάσεις στο χώρο του εγκλήματος. Ενδεικτικά, η εφαρμογή της θεωρίας των κοινωνικών δικτύων² στην ερμηνεία της ενδοοικογενειακής βίας, με κύριο άξονα τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της διαπραττόμενης βίας και της απομόνωσης της οικογένειας από κοινωνικά δίκτυα υποστήριξης, συμβάλει στην κατανόηση του αντίκτυπου της απομόνωσης κατά την περίοδο της πανδημίας σε επίπεδο αναγνώρισης του φαινομένου, καταγγελίας και αποτελεσματικής διαχείρισής του. Ωστόσο, η αύξηση του προσωπικού χρόνου κατά την πανδημία και δη ποιοτικού χρόνου φαίνεται ότι λειτουργεί ως αντίβαρο στο παρατηρούμενο έλλειμμα υποστήριξης από κοινωνικά δίκτυα.

Στην παρούσα συγκυρία υπάρχουν *προβλήματα* ενισχύθηκαν, όπως η οικονομική δυσπραγία και ο μαρασμός επιχειρήσεων, νοικοκυριών και εργαζομένων, με την οικονομική στήριξη των πληττώμενων κοινωνικών ομάδων να προβάλλει ως αναγκαία συνέπεια. Στο πνεύμα αυτό, αναδεικνύεται η συμβολή των πρωτογενών μέτρων κοινωνικής πολιτικής στο πεδίο της αντε-

Θεσσαλονίκη, Ε' Έκδοση, σελ. 321-328 και Ζαραφονίτου Χ. (2003), *Πρόληψη της Εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*, Νομική Βιβλιοθήκη.

2. Βλέπε σχετικά Milardo, R. M. (Ed.). (1988), *New perspectives on family. Families and social networks*. Sage Publications, Inc.

γκληματικής πολιτικής,³ τα οποία δύνανται να επιφέρουν καθοριστικές αλλαγές στο επίπεδο ζωής των ατόμων και κατ' επέκταση να επηρεάσουν την εγκληματικότητα. Η χρησιμότητά τους μολονότι είχε πολλάκις υπογραμμισθεί προγενέστερα, έμελλε ωστόσο να αναδειχθεί περαιτέρω κατά την τρέχουσα υγειονομική κρίση, ώστε ιδιαιτέρως αποτελεσματικά προληπτικά μέτρα να τεθούν σε εφαρμογή.

Η νέα πραγματικότητα που δημιουργήθηκε την περίοδο της πανδημίας δε στάθηκε ικανή να αναχαιτίσει τις υπερβάλλουσες εντυπώσεις αναφορικά με τις αντοχές του ανθρώπου απέναντι στην ασθένεια κυρίως λόγω της αλματώδους προόδου της ιατρικής. Στο πλαίσιο της, η παρατεταμένη χρονική διάρκεια των επιβαλλόμενων μέτρων προστασίας σε συνδυασμό με ένα σύνολο παραμέτρων λειτούργησαν ανασταλτικά στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και συνέβαλαν στη δημιουργία έντονων επικρίσεων και αμφισβητήσεων,⁴ με αποκορύφωμα την εκδήλωση κοινωνικών εντάσεων. Παράλληλα, η δημιουργία αισθημάτων αποστέρησης σε ατομικό επίπεδο και οι εμφανιζόμενοι κίνδυνοι ανομίας στις κοινωνίες,⁵ ανέδειξαν τον αντίκτυπο των γενικότερων εξελίξεων τόσο στην εμφάνιση παρεκκλιουσών συμπεριφορών όσο και στην εγκληματικότητα, όπως θα παρουσιασθεί παρακάτω. Η άρθρωση σαφούς επιστημονικού λόγου, ερειδομένου στη διεθνή βιβλιογραφία και στα πορίσματα της τρέχουσας ερευνητικής εμπειρίας σε συνδυασμό με την έλλειψη εφησυχασμού είναι δυνατόν να αποτελέσουν ισχυρό αντίβαρο έναντι αφενός του ελλείμματος εμπιστοσύνης των πολιτών σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των μέτρων και, αφετέρου, έναντι των σύγχρονων προκλήσεων της πανδημικής περιόδου, κατά την οποία το έγκλημα διαφοροποιείται και οι κοινωνοί δέχονται ποικίλα ερεθίσματα και επεξεργάζονται νέα δεδομένα στο συγκεκριμένο πεδίο. Οι σύγχρονες κοινωνίες καλούνται να συγχρονίσουν το βηματισμό τους απέναντι στη νέα πραγματικότητα και να επιστρατεύσουν τα κατάλληλα αντανακλαστικά ώστε να διεμβολισθούν ουσιαστικά προσκόμματα στη διαχείριση της υφιστάμενης κρίσης και η τελευταία να αποτελέσει μία ανέλπιστη ευκαιρία αποτελεσματικής αντιμετώπισης του εγκλήματος, στο πλαίσιο της οποίας όχι μόνο δεν θα μετατίθενται στις καλένδες σημαντικά ζητήματα, αλλά θα έρχονται στο προσκήνιο επ' αφορμή των σχετικών εξελίξεων.

3. Για τα κοινωνικού χαρακτήρα προληπτικά μέτρα βλ. Αλεξιάδης Σ. (2011), ό.π. σελ. 313-314 και ειδικότερα για την περίπτωση της παραβατικότητας των ανηλίκων βλ. Φαρσεδάκης Ι. (2005), *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 137 κ.ε.

4. Με αφετηρία αρχικά την τήρηση των ανωτέρω μέτρων (π.χ. χρήση μασκών, αποφυγή κοινωνικών επαφών, συγχρωτισμού και συναθροίσεων) και μεταγενέστερα, αναφορικά με τον εμβολιασμό του πληθυσμού.

5. Ειδικότερα, για τη θεωρία της ανομίας του Durkheim και τις προεκτάσεις της στην εγκληματικότητα βλ. Φαρσεδάκης Ι. (1990), *Η εγκληματολογική σκέψη. Από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τευχ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 206, 226 και Βλάχου Β. (2017), *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19ο αιώνα. Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Β' Αναθεωρημένη έκδοση, σελ. 222.

Το έγκλημα κατά την εποχή της πανδημίας

Ο χώρος του εγκλήματος δεν έμεινε ανεπηρέαστος από τις εξελίξεις σε επίπεδο πανδημίας. Η αποτίμηση της ενεστώσας εμπειρίας μέσα από τη σκιαγράφηση ορισμένων εκ των συνεπειών της και στο πνεύμα συγκεκριμένων συρρεόντων προβληματισμών, δεν έχει σαφώς ως στόχο ούτε να οδηγηθούμε σε μία νηπενθή κοινωνία, απαλλαγμένη από τη λύπη για τις απώλειες, ούτε φυσικά σε αντιδράσεις και επιλογές κατευθυνόμενες από το φόβο και την ανασφάλεια, αντίθετα δύναται να συντείνει στην εν γένει αξιοποίηση των σχετικών δεδομένων, προς την κατεύθυνση του σχεδιασμού των δράσεων και των μετασχηματισμών της μεταπανδημικής περιόδου.

Ειδικότερα, σε επίπεδο φαινομενολογίας του εγκλήματος, διαπιστώνεται αφενός η άνθηση συγκεκριμένων κατηγοριών εγκλημάτων, τα οποία μολονότι υφίσταντο και πριν από την πανδημία, τη δεδομένη χρονική περίοδο εμφανίζονται ιδιαίτερα ενισχυμένα και, αφετέρου, η μείωση άλλων ως απόρροια των ειδικότερων συνθηκών.

Ενδεικτικά, αύξηση παρουσιάζουν το *ηλεκτρονικό έγκλημα* και η *ενδοοικογενειακή βία*. Αναφορικά με το πρώτο, ως απόρροια των μέτρων προφύλαξης από την πανδημία και συγκεκριμένα του εγκλεισμού και της αναστολής λειτουργίας της εμπορικής δραστηριότητας με φυσική παρουσία του καταναλωτή, το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού παρέμεινε για ιδιαίτερα αυξημένο χρονικό διάστημα στην οικία του, απόλυτα εξαρτώμενο από τις υπηρεσίες του διαδικτύου (π.χ. για την πραγματοποίηση αγορών προϊόντων και υπηρεσιών). Η εξέλιξη αυτή, σε συνδυασμό με την ενισχυμένη αγωνία, το φόβο και το άγχος, αναφορικά με το τι μέλλει γενέσθαι, δημιούργησε περισσότερες ευκαιρίες σε ορισμένα άτομα να αξιοποιήσουν προς όφελός τους την τρέχουσα συγκυρία διαπράττοντας εγκλήματα. Έτσι, αυξήθηκαν κατακόρυφα οι *απάτες* διαμέσου ηλεκτρονικών μηνυμάτων, πλαστών ιστοσελίδων, τηλεφωνικών κλήσεων, μηνυμάτων κ.α. Για την επίτευξη των ανωτέρω αδικημάτων χρησιμοποιήθηκε και απεστάλη *κακόβουλο λογισμικό*⁶ (όπως ιοί, «σκουλήκια», «δούρειοι ίπποι» κ.α.) προκειμένου να επιτραπεί παράνομη πρόσβαση σε ιδιωτικό δίκτυο, δυσχέραση λειτουργίας του συστήματος, διαγραφή ή κλοπή αρχείων κ.λ.π. Το ως άνω κλεμμένο υλικό χρησιμοποιήθηκε ποικιλοτρόπως, όπως για τον εκβιασμό των θυμάτων και την απόσπαση χρηματικών ποσών ως λύτρων, την απόκτηση πρόσβασης σε τραπεζικούς λογαριασμούς κ.α. Μολονότι η αντιμετώπιση της πανδημίας και των συνεπειών της συνιστά προτεραιότητα για το σύνολο των κοινωνιών, παραμένει ωστόσο έντονος ο προβληματισμός αφενός σχετικά με τη χρήση της τεχνολογίας στη μετα-Covid εποχή λόγω της εξοικείωσης των πολιτών και, αφετέρου, αναφορικά με την παύση ή την τελειοποίηση των επιχειρούμενων τεχνικών και των διαδικασιών του περάσματος στην πράξη του εγκλήματος.

6. <https://www.un-ilibrary.org/content/journals/25190709/2020/16/2/read>.

Επίσης, παρατηρήθηκε ένα κύμα πωλήσεων πλαστού ή ακατάλληλου ιατρικού υλικού σε υψηλή τιμή, το οποίο φερόταν ότι θεράπευε τον covid-19 και προωθείτο από ιστοσελίδες κατασκευασμένες από κυβερνοεγκληματίες.⁷ Αναμφίβολα στην περίπτωση αυτή ο κίνδυνος είναι διττός δεδομένου ότι, αφενός συνδέεται με οικονομικές συνέπειες στο θύμα ως απόρροια εγκληματικών ενεργειών και αφετέρου, με συνέπειες σε υγειονομικό επίπεδο, διότι το ανωτέρω υλικό ενδέχεται να είναι αμφιβόλου ποιότητας ή αποτελεσματικότητας. Βέβαια, η προσφορά και η πώληση του ανωτέρω υλικού προϋποθέτει την ύπαρξη ενδιαφέροντος και ζήτησης για την αγορά του, η οποία εγείρει ερωτήματα σε επίπεδο ενημέρωσης του κοινού αλλά και προβληματισμούς σε σχέση με τους ελέγχους από τους καθ' ύλην αρμοδίους φορείς και την επίτευξη των σχετικών διαδικασιών για την υλοποίησή τους. Παράλληλα, διαφαίνεται η ανάγκη ενίσχυσης της πρωτογενούς παρέμβασης με τη χρήση μέτρων κοινωνικού χαρακτήρα στο γενικό πληθυσμό, ώστε να μειωθεί η ενδεχόμενη ζήτηση και να αναχαιτισθεί η κυκλοφορία και η διάθεση του προαναφερόμενου υλικού, καθώς και οι συνδεδεμένες με αυτό ενέργειες που δε συνάδουν με τις αρχές του υγιούς ανταγωνισμού και της νομιμότητας.

Μία εξίσου δημοφιλής τεχνική κυβερνοεγκλήματος, η οποία γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση, ήταν το «Phishing» ή αλλιώς «ηλεκτρονικό ψάρεμα». Οι χρήστες του διαδικτύου βρέθηκαν αντιμέτωποι με πολυάριθμες ενέργειες εξαπάτησης από κυβερνοεγκληματίες οι οποίοι, υποδυόμενοι μία αξιόπιστη οντότητα, είχαν ως στόχο την αθέμιτη απόκτηση προσωπικών δεδομένων⁸ (όπως για παράδειγμα κωδικούς πρόσβασης), εκμεταλλευόμενοι με τον τρόπο αυτό την ελλιπή προστασία των ηλεκτρονικών μέσων και την περιορισμένη γνώση ή την άγνοια των χρηστών.⁹ Ωστόσο, εύλογος προβληματισμός αναπτύσσεται και αναφορικά με την ασφάλεια και τους τρόπους διαχείρισης ευαίσθητων ιατρικών προσωπικών δεδομένων - που σχετίζονται με τον covid-19 ή όχι - τα οποία τηρούνται ηλεκτρονικά και σύννομα από συναφείς υπηρεσίες ή δομές. Στις περιπτώσεις αυτές τίθενται ερωτήματα προστασίας της ιδιωτικής σφαίρας έναντι της διασφάλισης της δημόσιας υγείας, με προφανείς προεκτάσεις σε ενδεχόμενη διαρροή δεδομένων στη ζωή των ατόμων που αφορούν (π.χ. στιγματισμός).

7. <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/rise-of-fake-%E2%80%98corona-cures%E2%80%99-revealed-in-global-counterfeit-medicine-operation>.

8. Γενικότερα για το ζήτημα της προστασίας προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο βλ. σχετικά Αρκουλή, Κ. (2010), *Προστασία προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες*, Νομική Βιβλιοθήκη.

9. Ειδικότερα για τις σχετικές επιθέσεις βλ. Zulfikar Ramzan (2006), «Phishing Attacks: Analyzing Trends in 2006», Symantec Report, Zulfikar Ramzan (2010) Phishing Attacks and Countermeasures, στο Stavroulakis P., Stamp M. (eds), *Handbook of Information and Communication Security*. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-04117-4_23 και <https://atlasvpn.com/blog/google-registers-a-350-increase-in-phishing-websites-amid-quarantine>.

Στο πνεύμα της επιστημονικής διερεύνησης του ηλεκτρονικού εγκλήματος¹⁰ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει το προφίλ των εν δυνάμει θυμάτων, καθόσον ορισμένες πληθυσμιακές κατηγορίες είναι ιδιαίτερα ευάλωτες ή περισσότερο εκτεθειμένες σε κινδύνους προερχόμενους από το διαδίκτυο, όπως οι ανήλικοι¹¹ και οι ηλικιωμένοι. Οι μεν πρώτοι, μολονότι ωφελούνται από την τηλεκαίτευση, είναι παράλληλα εκτεθειμένοι σε κινδύνους και απειλές που προέρχονται από τη νέα ψηφιακή πραγματικότητα (π.χ. παρενόχληση, προσβολές με ανήθικο ή επιθετικό περιεχόμενο κ.α.), οι δε ηλικιωμένοι καλούνται να αντικαταστήσουν τις γνώριμες σε αυτούς και παγιωμένες στη συνείδησή τους συναλλαγές με φυσική παρουσία, με τις αντίστοιχες πλέον ηλεκτρονικές συναλλαγές, για τις οποίες συχνά δεν είναι επαρκώς ενημερωμένοι και εξοικειωμένοι, με αποτέλεσμα να επαυξάνεται ο κίνδυνος θυματοποίησής τους.¹² Τα ερευνητικά στοιχεία υπογραμμίζουν τον αντίκτυπο της πανδημίας στη θυματοποίηση των ατόμων μεγαλύτερων ηλικιακών ομάδων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστούν τα εμπειρικά δεδομένα¹³ της Ομοσπονδιακής Επιτροπής Εμπορίου¹⁴ στις Η.Π.Α. τα οποία αναδεικνύουν αφενός την αύξηση των καταγγελιών για τα περισσότερα είδη απάτης κατά το πρώτο τρίμηνο του 2020, συγκριτικά με την αντίστοιχη περίοδο του 2019 και, αφετέρου, τις διαφοροποιήσεις στη θυματοποίηση με βάση την ηλικία, σημειώνοντας ότι τα μεγαλύτερα ηλικιακά άτομα απώλεσαν πολλά περισσότερα εξαιτίας απάτης, σε σύγκριση με τα νεότερα και ιδιαίτερα κατά το 2020 έναντι του 2019. Επιπλέον, αναφερόταν ότι τα εν λόγω άτομα στοχοποιούνταν πιο συχνά αναφορικά με συγκεκριμένες μορφές διαδικτυακού εγκλήματος, με την επισήμανση ότι η πανδημία δυνητικά τα ζήμωσε σε οικονομικό επίπεδο περισσότερο έναντι των νεαρότερων ατόμων.

Επιπρόσθετα προς τα ανωτέρω επισημαίνεται ότι η πανδημία δεν άλλαξε μόνο τα δεδομένα και τις τάσεις στο πεδίο του διαδικτυακού εγκλήματος και της απάτης ειδικότερα, αλλά επηρέασε τις εξελίξεις και τις συνέπειες και στο ζήτημα της κακοποίησης των ηλικιωμένων.¹⁵ Ερευνητικά

10. Ειδικότερα, για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο και την αντιμετώπισή του βλ. Φαρσεδάκης Ιακ., «Το έγκλημα στον κυβερνοχώρο και η αντιμετώπισή του», στο *Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 139-151.

11. Για το ζήτημα της επιστημονικής διερεύνησης των παραγόντων που ενισχύουν τη θυματοποίηση των ανηλίκων στο διαδίκτυο και των σχετικών θεωριών βλ. ενδεικτικά Marcum, C.D., Higgins, G.E., & Ricketts, M.L. (2010), «Potential factors of online victimization of youth: An examination of adolescent online behaviors utilizing Routine Activity Theory», *Deviant Behavior*, 31(5): 381-410. Published by Taylor & Francis (ISSN: 1521-0456). DOI:10.1080/01639620903004903.

12. Για τις επιπτώσεις του covid-19 στο χώρο του εγκλήματος βλ. ενδεικτικά <https://globalinitiative.net/analysis/crime-contagion-impact-covid-crime/>.

13 Payne B. K. (2020), «Criminals Work from Home during Pandemics Too: a Public Health Approach to Respond to Fraud and Crimes against those 50 and above», *American journal of criminal justice: AJCJ*, 1–15. Διαθέσιμο διαδικτυακά στο <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09532-6>.

14 Federal Trade Commission (2020). Data and visualizations. Διαθέσιμο διαδικτυακά στο <https://www.ftc.gov/enforcement/data-visualizations>.

15. Βλέπε Payne B. K. (2020), ό. π.

στοιχεία, τα οποία έρχονται προσκλήνιο το τελευταίο διάστημα, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι συγκεκριμένες όψεις της κακοποίησης ηλικιωμένων ενισχύθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας,¹⁶ όπως η παραμέληση, η οικονομική εκμετάλλευση και η σωματική κακοποίηση¹⁷. Ειδικότερα για την κακοποίηση των ηλικιωμένων, στις χώρες όπου έχει παρατηρηθεί αύξηση, η τελευταία έχει συνδεθεί με την οικονομική αστάθεια και τα μέτρα κοινωνικής απόστασης.¹⁸

Κομβικός είναι ο ρόλος της συνδρομής των οικείων προσώπων (π.χ. τέκνων ή συγγενών) στις περιπτώσεις των ηλικιωμένων και του γονικού ελέγχου στις περιπτώσεις των ανηλίκων, προκειμένου να περιορισθούν οι σχετικοί κίνδυνοι. Οι δυσχέρειες ωστόσο ενισχύονται, διότι έως ένα βαθμό τα ανωτέρω πρόσωπα δεν είναι πάντα εφικτό να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, ενώ προβληματισμοί εκφράζονται σε σχέση με την ποιότητα και τη συχνότητα των διαπροσωπικών οικογενειακών και συγγενικών επαφών.

Ωστόσο, γενικότερα κατά την περίοδο της πανδημίας παρατηρήθηκε έξαρση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, ως απόρροια των μέτρων για την αντιμετώπισή της. Οι περιορισμοί στις μετακινήσεις, ο υποχρεωτικός εγκλεισμός στην οικία και η συνακόλουθη συγκατοίκηση και συμβίωση για μεγάλο χρονικό διάστημα μελών οικογενειών που αντιμετώπιζαν διάφορα προβλήματα, επαύξησαν την έκθεσή τους σε μορφές έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας. Παρόλα αυτά καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερές να προσεγγισθεί με ακρίβεια ο βαθμός στον οποίο συνέβαλαν οι ανωτέρω περιορισμοί και ο εγκλεισμός στην επαύξηση της ενδοοικογενειακής βίας, εάν μάλιστα λάβουμε υπόψη ότι σε αρκετές περιπτώσεις η εν λόγω βία παρουσίαζε αυξητικές τάσεις και πριν από την επιβολή των σχετικών μέτρων.¹⁹

Οι αυξητικές τάσεις του φαινομένου, οι οποίες αναδείχθηκαν διεθνώς κατά τη δεδομένη χρονική περίοδο, ενεργοποίησαν το ερευνητικό ενδιαφέρον για την περαιτέρω διερεύνησή του και τη διεξαγωγή συγκριτικών μελετών μεταξύ της τρέχουσας πανδημικής περιόδου και της προ-

16. Levy, S (2020), «Pandemic creates breeding ground for elder abuse», *Toronto Sun*. Διαθέσιμο διαδικτυακά στο <https://torontosun.com/news/local-news/levy-pandemic-creates-breeding-ground-for-elder-abuse>.

17. Βλέπε ειδικότερα Johnston, K. (2020), «COVID-19 coronavirus: Domestic violence is the second, silent epidemic amid lockdown», *New Zealand Herald*. Διαθέσιμο διαδικτυακά στο https://www.nzherald.co.nz/nz/news/article.cfm?c_id=1&objectid=12324237.

18. Βλέπε σχετική έρευνα που διεξήχθη στην Κίνα, Du, P., Chen, Y. (2021), «Prevalence of elder abuse and victim-related risk factors during the COVID-19 pandemic in China», *BMC Public Health* 21, 1096. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11175-z>.

19. Ενδεικτικά βλέπε σχετική έρευνα στο Ντάλας των Η.Π.Α., Piquero, A.R., Riddell, J.R., Bishopp, S.A. et al (2020), «Staying Home, Staying Safe? A Short-Term Analysis of COVID-19 on Dallas Domestic Violence», *Am J Crim Just*, 45, 601–635. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09531-7>.

γενέστερης αυτής.²⁰ Τα ερωτήματα που διατυπώνονται είναι ποικίλα και οι σχετικοί προβληματισμοί καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα δράσεων, από τον τρόπο αντιμετώπισης του φαινομένου σε ατομικό επίπεδο έως τη διαχείρισή του σε εθνικό και αντίστοιχο διεθνές. Υπογραμμίζεται δε ότι, κατά την πρώτη περίοδο εμφάνισης του Covid-19 η διαπραττόμενη βία κατά των γυναικών χαρακτηρίστηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης ως «σκιάδης πανδημία»²¹, σε μία προσπάθεια να αναδειχθούν διεθνώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, για τα οποία δεν χωρεί κανένας εφησυχασμός και η συμβολή των επιστημόνων και της ευρύτερης κοινωνίας για την αντιμετώπισή της πρέπει να είναι διαρκής και άοκνη, προκειμένου να αποφευχθούν τα αποτελέσματα μιας αδόκητης ήττας με οδυνηρές συνέπειες. Ο κίνδυνος άσκησης βίας ήταν επαυξημένος για τις γυναίκες ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (π.χ. ηλικιωμένες, μετανάστριες κ.α.). Οι διεθνείς δράσεις και οι πρωτοβουλίες ήταν διάχυτες από τα πρώτα στάδια εκδήλωσης της υγειονομικής κρίσης και η ανάγκη περαιτέρω βοήθειας από τα κράτη προφανής, δεδομένης της κλιμακούμενης πίεσης που επέφερε ο κορωνοϊός τόσο στις δομές που ασχολούνται με την ενδοοικογενειακή βία, όπως τα καταφύγια και οι ξενώνες, όσο και στις τηλεφωνικές κλήσεις για παροχή βοήθειας.²² Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονται και οι σχετικές δράσεις του Ο.Η.Ε.²³ προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης της βίας κατά των γυναικών κατά την περίοδο της πανδημίας, με σαφείς προεκτάσεις σε θέματα ισότητας των φύλων.

Ωστόσο, πέρα από την ανάγκη ανάδειξης του προβλήματος και τη συσπείρωση σε διεθνές επίπεδο για την αντιμετώπισή του, ιδιαίτερα σημαντικό καθίσταται και το ζήτημα του χειρισμού του σε ατομικό επίπεδο. Κατά την περίοδο της πανδημίας εγέρθηκαν σοβαροί προβληματισμοί και ερωτήματα με αφορμή συγκεκριμένες επιλογές των θυμάτων σε ό,τι αφορά το χειρισμό εγκληματικών συμπεριφορών. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε μείωση των εισαγωγών στα Επείγοντα Τμήματα των νοσοκομείων για σεξουαλικά εγκλήματα και για ενδοοικογενειακή βία²⁴ κατά την περίοδο της πανδημίας, παρά τον αυξημένο κίνδυνο τέλεσής τους λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών περιορισμού. Η εξέλιξη αυτή αναμφίβολα θα πρέπει να αποτελέσει εφαλ-

20. Ενδεικτική είναι η σχετική έρευνα που διεξήχθη στην Ατλάντα της Τζόρτζια των Η.Π.Α., βλ. Dabney P. Evans, Shila René Hawk, and Carrie E. Ripkey (2020), «Domestic Violence in Atlanta, Georgia Before and During COVID-19», *Violence and Gender*. <http://doi.org/10.1089/vio.2020.0061>.

21. Βλ. σχετικά «Ο Covid-19 και η «πανδημία» της βίας κατά των γυναικών», διαθέσιμο στο <https://www.naftemporiki.gr/story/1663229/o-covid-19-kai-i-pandimia-tis-bias-kata-ton-gunaikon>.

22. Ενδεικτικά βλέπε Leslie, E., & Wilson, R. (2020). «Sheltering in place and domestic violence: Evidence from calls for service during COVID-19», *Journal of public economics*, 189, 104241. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104241>.

23. <https://unric.org/el/12559-2>.

24. Βλέπε Muldoon, K.A., Denize, K.M., Talarico, R. et al. (2021), «COVID-19 pandemic and violence: rising risks and decreasing urgent care-seeking for sexual assault and domestic violence survivors. *BMC Med* 19, 20. <https://doi.org/10.1186/s12916-020-01897-z>.

τήριο σκέψης για την ανάληψη ουσιαστικών πρωτοβουλιών μεταχείρισης, τόσο στο πεδίο της παροχής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας φροντίδας, όσο και στο πεδίο της δικαστικής αντιμετώπισης.

Το έγκλημα όμως, την τρέχουσα περίοδο δεν παρουσίασε μόνο αυξητικές τάσεις, αλλά αντίθετα σε συγκεκριμένα είδη έχουν καταγραφεί καθοδικές τάσεις λόγω κυρίως των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών στοιχείων τους, όπως ο αριθμός των συμμετεχόντων κατά την τέλεσή τους. Ενδεικτικά, σχετική μελέτη²⁵ στις Η.Π.Α. καταλήγει στο συμπέρασμα ότι παρατηρήθηκε μείωση σε ήσσονος σημασίας εγκλήματα που συνήθως διαπράττονταν από ομάδες συνομηλίκων ως απόρροια των περιοριστικών μέτρων που επιβλήθηκαν από τις κυβερνήσεις. Η εξέλιξη αυτή αναπόφευκτα συμπαρέσυρε σε πτωτική πορεία το έγκλημα γενικότερα στις Η.Π.Α. καθόσον ένα μεγάλο ποσοστό εγκλημάτων – περίπου το 50% - στη συγκεκριμένη χώρα διαπράττεται από νεαρούς εγκληματίες, οι οποίοι συνήθως συμπεριφέρονται ως ομάδες. Αντίθετα, τα εγκλήματα που συνήθως τελούνται από έναν δράστη, χωρίς τη συνδρομή άλλων ατόμων, όπως η ανθρωποκτονία, η συντροφική βία και οι σοβαρές περιπτώσεις κακοποίησης είτε παρέμειναν στα ίδια επίπεδα είτε αυξήθηκαν. Κατά συνέπεια, η όποια μείωση παρατηρήθηκε στην εγκληματικότητα γενικά στις Η.Π.Α. ερμηνεύεται ως απόρροια της αποδυνάμωσης της δράσης των ομάδων των συνομηλίκων λόγω των επιβαλλόμενων περιοριστικών μέτρων. Συνεπώς, έχουν διατυπωθεί σοβαρές επιφυλάξεις αναφορικά με το εάν έχει πραγματικά διαφοροποιηθεί η κατάσταση στις περιπτώσεις των σοβαρών εγκλημάτων στη συγκεκριμένη χώρα και επί του συγκεκριμένου θέματος έχουν πραγματοποιηθεί ειδικότερες μελέτες και έρευνες.²⁶

Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα παρουσιάζονται και τα ερευνητικά δεδομένα σε χώρες που έχουν ακολουθήσει ένα διαφορετικό μοντέλο αντιμετώπισης της πανδημίας, όπως η Σουηδία, η οποία εφάρμοσε λιγότερο δραστικά μέτρα συγκριτικά με άλλες χώρες. Στο πνεύμα αυτό, ως αναμενόμενα αξιολογούνται τα ερευνητικά αποτελέσματα στην εν λόγω χώρα, μέσα από τα οποία αναδεικνύεται μία ασθενής συσχέτιση των μέτρων κοινωνικής παρέμβασης με το έγκλημα.²⁷ Κατά συνέπεια, είναι αναγκαία μελλοντικά η διεξαγωγή περαιτέρω συγκριτικών ερευνών σε διάφορες χώρες, προκειμένου να αποσαφηνισθεί ο αντίκτυπος των διαφορετικών κοινωνικών παρεμβάσεων στο έγκλημα.

25. Boman, J.H., Gallupe, O. (2020), «Has COVID-19 Changed Crime? Crime Rates in the United States during the Pandemic», *Am J Crim Just* 45, 537–545. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09551-3>.

26. Ashby, M. P. J. (2020), «Initial evidence on the relationship between the coronavirus pandemic and crime in the United States», *Crime Science*, 9(6), 1–16.

27. Gerell, M., Kardell, J. & Kindgren, J. (2020), «Minor covid-19 association with crime in Sweden», *Crime Science* 9, 19. <https://doi.org/10.1186/s40163-020-00128-3>.

Σε επίπεδο ψυχολογικών επιπτώσεων, η καραντίνα και εν γένει τα περιοριστικά μέτρα έχουν, μεταξύ άλλων, συνδεθεί με την εκδήλωση στο άτομο καταστάσεων θυμού, σύγχυσης, μετατραυματικού στρες καθώς και με ενδείξεις αυξημένης χρήσης ουσιών από άτομα που έχουν υποβληθεί στα ανωτέρω μέτρα.²⁸ Τα προαναφερόμενα συναισθήματα και η χρήση ουσιών δύνανται να αυξήσουν τη βίαιη συμπεριφορά ιδιαίτερα εντός της οικογένειας, με αυξημένες συνέπειες σε ευάλωτες κατηγορίες ατόμων, όπως τα παιδιά.²⁹ Η ανάδειξη του προβλήματος και η αναγνώρισή του από το θύμα είναι καθοριστικής σημασίας για την μετέπειτα πορεία της υπόθεσης και τις προεκτάσεις της σε επίπεδο τυπικής και άτυπης κοινωνικής αντίδρασης.

Για παράδειγμα, θετικές χαρακτηρίζονται πρωτοβουλίες του τύπου «Μάσκα 19»³⁰ όπου τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας μπορούν να απευθύνονται στα φαρμακεία και να ζητούν βοήθεια με διακριτικό τρόπο. Πρόκειται για μία διεθνή πρωτοβουλία, η οποία είχε απήχηση και εφαρμογή στη χώρα μας και επιβάλλεται να πλαισιωθεί από αντίστοιχες δράσεις και για άλλες κατηγορίες αδικημάτων που αυξήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας. Βέβαια, είναι αδήριτη η ανάγκη της διαρκούς ενημέρωσης της κοινωνίας για τις εφαρμοζόμενες πρωτοβουλίες και τις σχετικές ρυθμίσεις, ώστε αφενός να καθίσταται δυνατή η χρήση τους από τους πολίτες και αφετέρου να εντοπίζονται ενδεχόμενα κενά ή σημεία βελτίωσης, τα οποία θα συμβάλουν στην περαιτέρω ενίσχυσή τους και την παρουσίαση ενός βέλτιστου αποτελέσματος από την άποψη των παρεχόμενων υπηρεσιών. Στο πνεύμα αυτό, η *κυκλοφορία της πληροφορίας* θα επαυξήσει τη χρήση των σχετικών υπηρεσιών, καθιστώντας τους ενδιαφερόμενους γνώστες της ύπαρξής τους τόσο στα μεγάλα αστικά κέντρα όσο και σε μικρότερες πληθυσμιακά περιοχές της ελληνικής περιφέρειας και της υπαίθρου.

28. Βλ. σχετικά Humphreys K.L., Myint M.T., Zeanah C.H. (2020), «Increased Risk for Family Violence During the COVID-19 Pandemic», *Pediatrics*, 146(1):e20200982, Brooks SK, Webster RK, Smith LE, et al. (2020), «The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence», *Lancet*, 395(10227): 912–920 και Das, M., Das, A., & Mandal, A. (2020). «Examining the impact of lockdown (due to COVID-19) on Domestic Violence (DV): An evidences from India», *Asian journal of psychiatry*, 54, 102335. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102335>.

29. Ειδικότερα βλ. Roje Đapić, Mia, et al. (2020), “Children Behind Closed Doors Due to COVID-19 Isolation: Abuse, Neglect and Domestic Violence”, *Archives of Psychiatry Research*, vol. 56, 181-192. <https://doi.org/10.20471/dec.2020.56.02.06>.

30. Στην Ελλάδα, η αναφορά του κωδικού «Μάσκα-19» στο φαρμακοποιοό συνεπάγεται τη μετέπειτα διακριτική τήρηση των στοιχείων του πελάτη και την ενημέρωση της γραμμής SOS 15900 της Γενικής Γραμματείας Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων. Πρόκειται για μία υπηρεσία εθνικής εμβέλειας και η ανωτέρω γραμμή στελεχώνεται από κοινωνιολόγους και ψυχολόγους, οι οποίοι παρέχουν άμεση βοήθεια σε περιστατικά βίας σε 24ωρη βάση, καθ’ όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Προβληματισμοί ωστόσο εκφράζονται και σε σχέση με την ανάπτυξη περιστατικών ξеноφοβίας και εκδήλωσης ρατσιστικών συμπεριφορών με αποδέκτες πληθυσμιακές ομάδες που προέρχονται από τις περιοχές που εκδηλώθηκε αρχικά ο ιός του Covid-19.³¹ Στο πνεύμα αυτό, ιδιαίτερη ανησυχία βιώνουν οι Αμερικανοί που προέρχονται από την Κίνα ή γενικότερα την Ανατολική Ασία, καθόσον κατά τη διάρκεια της πανδημίας έχουν αυξηθεί τα περιστατικά αρνητικών προκαταλήψεων και μικροεπιθέσεων εναντίον Αμερικανών Ασιατικής προέλευσης.³² Η ανησυχία είναι αισθητή, σε σημείο που παρατηρείται το φαινόμενο της απόκρυψης της ασιατικής ταυτότητας από αρκετούς Αμερικανούς πολίτες ασιατικής προέλευσης, σε μία προσπάθεια να αποφύγουν την εκδήλωση ρατσιστικών επιθέσεων εις βάρος τους.³³

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η πανδημία έχει υποστηριχθεί ότι συνέβαλε στην εμφάνιση ενός κλίματος ανασφάλειας και ρατσισμού εναντίον συγκεκριμένων φυλετικών ομάδων, που ενδέχεται να συνδέεται με την εκδήλωση εγκλημάτων μίσους κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ο απόηχος σχετικών συμπεριφορών επιβάλλεται να επιστήσει την προσοχή των αρμοδίων φορέων, αυξάνοντας τα αντανακλαστικά των σύγχρονων κοινωνιών προς την κατεύθυνση της αναχαίτησής τους και της προάσπισης των στοιχειωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι προεκτάσεις της πανδημίας είναι αδιαμφισβήτητες, αφενός στο σύνολο της κοινωνίας γενικά και, αφετέρου, σε ειδικότερους πληθυσμούς, οι οποίοι λόγω της επαγγελματικής τους ενασχόλησης και της αντίστοιχης δραστηριοποίησής τους επιτελούν ένα διττό ρόλο, που εμπεριέχει την προσπάθεια αναχαίτισης της διάδοσης του ιού και την παροχή υπηρεσιών προς την κοινωνία. Μεταξύ των εν λόγω πληθυσμών εντάσσονται οι επαγγελματίες υγείας και οι φορείς άσκησης του επισήμου κοινωνικού ελέγχου, οι οποίοι βρίσκονται στην πρώτη γραμμή αντιμετώπισης της πανδημίας και παράλληλα διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο έκθεσής τους σε αυτή λόγω της στενής επαφής τους με το κοινό. Αναφορικά με τους τελευταίους και ειδικότερα σε ό,τι αφορά τους υπευθύνους επιβολής του νόμου,³⁴ έχουν θεσπισθεί και εφαρμοσθεί σε διάφορες χώρες ειδικά πρωτόκολλα και συγκεκριμένοι κανόνες προς την κατεύθυνση του περιορισμού της διάδοσης της πανδημίας, χωρίς ωστόσο να εξαλείφονται υπαρκτοί κίνδυνοι, εμπόδια,

31. Βλέπε σχετικά Gover, A.R., Harper, S.B. & Langton, L. (2020), «Anti-Asian Hate Crime During the COVID-19 Pandemic: Exploring the Reproduction of Inequality», *Am J Crim Just* 45, 647–667. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09545-1>.

32. Tessler, H., Choi, M. & Kao, G. (2020), «The Anxiety of Being Asian American: Hate Crimes and Negative Biases During the COVID-19 Pandemic», *Am J Crim Just* 45, 636–646. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09541-5>.

33. Βλέπε Tessler, H., Choi, M. & Kao, G. (2020), ό. π.

34. Ειδικότερα για τον αντίκτυπο της πανδημίας στις Υπηρεσίες επιβολής του νόμου στις Η.Π.Α. βλ. Jennings, W. G., & Perez, N.M. (2020), «The Immediate Impact of COVID-19 on Law Enforcement in the United States», *American Journal of Criminal Justice*, 1 - 12. Διαθέσιμο διαδικτυακά στο <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09536-2>.

αλλά και προκλήσεις που οι αρμόδιοι καλούνται να διαχειρισθούν, με γνώμονα την ασφάλεια και την προστασία της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων των μελών της και των ειδικών στελεχών της. Αρκετές μεταρρυθμίσεις έχουν υλοποιηθεί, ενώ άλλες έχουν προγραμματισθεί σε επίπεδο αστυνόμευσης, οι οποίες διερευνούν και θέτουν υπόψη βασικά ζητήματα αναφορικά με το ρόλο των αρμοδίων στελεχών³⁵ κατά τη διάρκεια της πανδημίας, αναδεικνύοντας την ενίσχυση του κοινωνικού ελέγχου με τη χρήση διαφόρων μέσων (π.χ. μέσω της τεχνολογίας).

Η υγειονομική κρίση ως συνέπεια του Covid-19 δοκίμασε τις αντοχές διαφόρων συστημάτων, μεταξύ των οποίων και των δικαστηρίων, τα οποία στις περισσότερες περιπτώσεις βρέθηκαν μη επαρκώς προετοιμασμένα να διαχειρισθούν τα νέα δεδομένα, καθόσον η προγενέστερη – προ δεκαετίας – πανδημία δεν ήταν αντίστοιχης σοβαρότητας και έκτασης. Στο πλαίσιο αυτό, τα περισσότερα δικαστήρια διεθνώς αντιμετώπισαν σοβαρά προσκόμματα στη λειτουργία τους, λόγω κυρίως της ανεπάρκειας των απαιτούμενων τεχνολογικών και ψηφιακών μέσων και υποδομών και της συνακόλουθης έλλειψης της απαιτούμενης τεχνογνωσίας, προκειμένου να συνεχίσουν απρόσκοπτα τη λειτουργία τους.³⁶ Στα προαναφερόμενα εμπόδια προστέθηκαν και οι συνακόλουθες δυσχέρειες από τη διάδοση της πανδημίας στα μέλη τους, με συνέπεια η προσωρινή αναστολή της λειτουργία τους να αποτελεί μονόδρομο σε κάποιες περιπτώσεις. Η εξέλιξη αυτή είχε σαφώς αρνητικές προεκτάσεις και συνέπειες, με συνηθέστερη την καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης. Ωστόσο, οι κοινωνίες ανέπτυξαν έγκαιρα τα ανταντακλαστικά τους και, στο πνεύμα της αντιμετώπισης των ενδεχόμενων προβλημάτων αλλά και σε πλήρη συμφωνία με τα μέτρα προφύλαξης από την πανδημία, προτάθηκαν και υλοποιήθηκαν συγκεκριμένοι μηχανισμοί στήριξης, που σταδιακά αποκατέστησαν τη λειτουργία των δικαστηρίων και τη γενικότερη διαδικασία της προσφυγής των πολιτών στη Δικαιοσύνη. Η παρούσα συγκυρία όμως, παρά τις αρνητικές επιπτώσεις της, προσέφερε και σημαντικές ευκαιρίες σε επίπεδο απονομής της δικαιοσύνης και δικαστηριακής πρακτικής, καθόσον τα δικαστήρια υποχρεώθηκαν να διερευνήσουν και να υλοποιήσουν καινοτόμους τρόπους επίτευξης της αποστολής τους (π.χ. ηλεκτρονική κατάθεση των δικογράφων, εξ αποστάσεως τηλεδιασκέψεις κ.α.), η αξιολόγηση των οποίων θα απασχολήσει ποικιλοτρόπως την μετα-πανδημική εποχή.

Τα προβλήματα και οι δυσχέρειες που ενεργοποίησε η νέα πραγματικότητα ως απόρροια του Covid-19 αναμφίβολα άνοιξε νέους ορίζοντες σε επίπεδο εμπειρικής διερεύνησης του εγκλήματος και απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, που καθίσταται δυνατό να συντείνουν προς

35. Πιο συγκεκριμένα βλέπε Feng Jiang, Chuanyu Xie (2020), «Roles of Chinese Police Amidst the COVID-19 Pandemic», *Policing: A Journal of Policy and Practice*, Volume 14, Issue 4, 1127–1137, <https://doi.org/10.1093/police/paaa071>.

36. Βλέπε Baldwin, J.M., Eassey, J.M. & Brooke, E.J. (2020), «Court Operations during the COVID-19 Pandemic», *Am J Crim Just* 45, 743–758. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09553-1>.

την αναθεώρηση επιμέρους πολιτικών αντιμετώπισης του εγκλήματος και μεταχείρισης των εγκληματιών, αξιοποιώντας τα νέα δεδομένα και τις αντίστοιχες δυνατότητες στο πλαίσιο των σύγχρονων ευνομούμενων κοινωνιών. Οι εξελίξεις αυτές είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την έρευνα σε εθνικό επίπεδο την εποχή της πανδημίας³⁷ και οι προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις καλύπτουν ένα ευρύ πεδίο δραστηριοτήτων υποκείμενο σε περαιτέρω εμπειρική διερεύνηση.

Στο πλαίσιο του γενικότερου κλίματος που διαμορφώθηκε κατά την περίοδο της λεγόμενης «υγειονομικής κρίσης», κάνουν την εμφάνισή τους δυσεπίλυτα διλήμματα του τύπου «ελευθερία ή ασφάλεια», τα οποία εμφορούνται από συναισθηματικές θεωρήσεις και αοριστίες, η προσήλωση στα οποία ενδέχεται να συντείνει σε έναν ανεργμάντιστο προσανατολισμό, διευκολύνοντας πολωτικές πρακτικές και αγκυλώσεις, που μάχονται σθεναρά το πνεύμα και τη δυναμική του επιστημονικού λόγου και δε συνάδουν με τις αρχές του νομικού μας πολιτισμού. Απέναντι σε αυτά τα φαινόμενα η κριτική σκέψη οφείλει να ορθώνει το ανάστημά της με γνώμονα την επίτευξη της ενσυναίσθησης ως αντίβαρο στο φόβο, τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που ταλανίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες και με τελικό προορισμό την αποφυγή του εγκλεισμού μας σε τείχη, ορατά ή μη. Η ιδέα του Κωνσταντίνου Καβάφη στο ποίημά του «Τα Τείχη» φαντάζει περισσότερο επίκαιρη από ποτέ.

*«Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ
μεγάλα κι υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη.
Και κάθομαι και απελπίζομαι τώρα εδώ.
Άλλο δεν σκέπτομαι: τον νουν μου τρώγει αυτή η τύχη
διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχαν.
Α, όταν έκτιζαν τα τείχη πώς να μην προσέξω.
Αλλά, δεν άκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον.
Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμον έξω.»*

Κ. Καβάφης

37. Miller, J.M., Blumstein, A. (2020), «Crime, Justice & the COVID-19 Pandemic: Toward a National Research Agenda», *Am J Crim Just* 45, 515–524.